

Aneta Kowalska
Biblioteka Politechniki Krakowskiej

Liberatura — synergia materii i treści

Streszczenie: *Liberatura*, czyli zjawisko opisane i nazwane przez Zenona Fajfera, który w 1999 r. postulował wyodrębnienie jej jako nowego rodzaju literackiego. W tekście przybliżono znaczenie pojęcia oraz miejsce, w którym można zgłębiać dzieła liberackie — Czytelnię Liberatury oraz jej nową krakowską siedzibę — Artetekę.

Słowa kluczowe: *Czytelnia Liberatury, Arteteka, Fajfer Zenon, Bazarnik Katarzyna, literatura totalna, książki artystyczne, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie*

co to jest liberatura

Substancją literatury jest słowo.
Mówiąc słowo, ma się na myśli jego brzmienie i sens,
pisząc — (niekiedy) także wygląd
O przestrzeni myśli się rzadko lub wcale.

Jednak słowo, by zaistnieć w czasie, potrzebuje przestrzeni.
Przynależy ona do słowa na równi z jego kształtem, dźwiękiem i znaczeniem.
Tak pojęte słowo jest substancją

LIBERATURY.

Liberatury czyli literatury totalnej, w której tekst i przestrzeń książki stanowią
nierozzerwalną całość.

Fizyczny przedmiot przestaje być zwykłym nośnikiem tekstu,
książka nie zawiera już utworu literackiego, lecz s a m a n i m j e s t .
Architektonika i strona wizualna dzieła są więc nie mniej istotne niż
fabuła czy styl.
I nie ma żadnego powodu, by ograniczać się tylko do tradycyjnej formy kodeksowej.
Dzieło może przybierać dowolną postać i być zbudowane z dowolnego materiału.

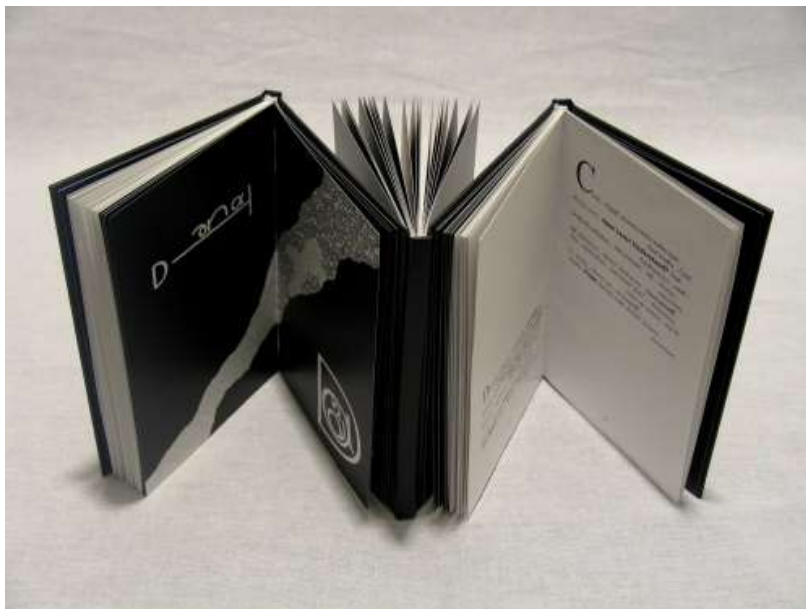
Zenon Fajfer, *liryka, epika, dramat, liberatura*¹

Liberatura, czyli myśli ubrane w słowa oraz w formę — fizyczność, która tak jak słowo jest nośnikiem treści. Twórcą pojęcia i jednym z twórców liberatury jest Zenon Fajfer. W 1999 r. postulował on wyodrębnienie nowego rodzaju literackiego, w którym widział *odnowienie i przyszłość literatury*². Zjawisko to opisywał tak: *Liberatura to literatura total-*

¹ Cyt. za: Co to jest liberatura. W: *Liberatura* [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.liberatura.pl/co-to-jest-liberatura.html>.

² BAZARNIK, K., FAJFER, Z. Liberatura. Aneks do historii literatury (czyli o korekcie poczynionej za pomocą literówki) W: *Liberatura* [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.liberatura.pl/historia-liberatury.html>.

na, w której elementy graficzne czy fizyczna przestrzeń książki (łac. liber) stanowią z tekstem integralną całość. Tak pojęte dzieło może mieć dowolny kształt i budowę (często mocno niekonwencjonalną), a wszystkie jego składniki: okładka, format, objętość, układ typograficzny, rodzaj papieru czy innego materiału, kolor, etc, mogą być nośnikami znaczenia³.

Il. 1. Katarzyna Bazarnik i Zenon Fajfer — Oka-leczenie/(O)patrzenie

Źródło: Korporacja ha!art — wszystko, co się nie opłaca [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://ha.art.pl/sklep/index.php?p185,oka-leczenie-opatrzenie-50>

Jak pisał Z. Fajfer, zjawisko to ma tradycję znacznie starszą niż istnienie terminu *liberatura*. Przykłady dzieł, które można zaliczyć do tego kierunku, pojawiają się już od czasów powstania pisma i najstarszych ksiąg. Aby je odnaleźć, konieczne jest nowe spojrzenie na literaturę, analizowanie jej z liberackiego punktu widzenia.

Il. 2. Raymond Queneau — Sto tysięcy miliardów wierszy

Źródło: Liberatura — książki. W: Dziwne Książki [on-line]. 11 grudnia 2012 [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://dziwne-ksiazki.mylog.pl/>

³ FAJFER Z. Otwarcie czytelnicy liberatury. W: *Dekada Literacka* [on-line]. 2003, nr 3–4 (195–196) [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://dekadaliteracka.pl/?id=3814>.

Liberatura to wolność, otwartość artystyczna, przekraczanie granic między gatunkami i sztukami, to literatura niespętana ograniczeniami narzuconymi przez reguły, kanony, krytyków. To pisanie-ważenie liter (czcionek, obrazów, elementów graficznych) w celu zbudowania książki. W dziele liberackim chodzi o świadome wykorzystanie materialności literatury, słowa, zdania i przestrzeni książki, o integralność tekstu i obrazu. „Jak” jest częścią „co”⁴.

Katarzyna Bazarnik

Zetknięcie się z dziełami liberackimi pokazuje, jak wiele kryje się pod pojęciem „książka”, jak nieustannie się ona rozwija. Liberatura to kolejny z kierunków w ewolucji książki i literatury, obok szczególnie popularnego współcześnie nurtu elektronicznego⁵.

Il. 3. Radosław Nowakowski — Ulica Sienkiewicza

Źródło: Wywiad z Radosławem Nowakowskim — twórcą powieści hipertekstowych i liberatury. W: Puzdro — magazyn o zabarwieniu nadrealnym [on-line]. 2005, nr 1, s. 17 [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.puzdro.pl/1/17-wywiad-nowakowski.htm>.

Dzięki Zenonowi Fajferowi i Katarzynie Bazarnik, teoretykom i praktykom nowego kierunku, dzieła liberackie możemy zgłębiać w założonej przez nich w 2002 r. w Krakowie Czytelni Liberatury. W jej zbiorach znajdziemy np. książki pisane na luźnych kartach, przechowywane w pudełku, poezję, której wersy pocięto na paski dające niezliczoną ilość odczytań, książkę-ulicę długą na 10,5 m... Spotkania z liberaturą można odbywać samodzielnie lub pod okiem specjalistów podczas cyklicznie organizowanych przez założycieli czytelnicy kursów czytania liberatury.

W 2012 r., w październiku, czytelnia obchodziła 10-lecie istnienia. Od stycznia 2013 r. kontynuuje swoją działalność w nowej siedzibie, w Artetece.

⁴ BAZARNIK, K., FAJFER, Z. Dz. cyt.

⁵ Warto zwrócić uwagę na rozwijającą się równolegle e-liberaturę.

Il. 4. Arteteka

Źródło: Arteteka w Małopolskim Ogrodzie Sztuki ruszyła! W: LoveKraków.pl [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://lovekrakow.pl/galerie/zdjecie/id/10491#p>.

Arteteka — nowa agenda Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie — mieści się w Małopolskim Ogrodzie Sztuki (ul. Rajska 12, wejście od ulicy Szujskiego). To nowe ważne miejsce na kulturalnej mapie Krakowa, ciekawe chociażby ze względu na architekturę — kolejną realizację projektu Krzysztofa Ingardena, znanego już w Krakowie z budowli takich jak Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej „Manggha” czy Pawilon Wystawienniczo-Informacyjny „Wyspiański 2000” przy placu Wszystkich Świętych. Arteteka to trzy piętra zbiorów dla miłośników sztuki: zbiory tradycyjne i multimedialne, sprzęt (komputery, tablety, czytniki e-booków, zestawy PlayStation) oraz profesjonalne oprogramowanie do tworzenia i obróbki muzyki i grafiki.

Il. 5. Małopolski Ogród Sztuki

Źródło: Małopolski Ogród Sztuk najlepszym budynkiem 2012. W: Gazeta Krakowska [on-line]. 16.02.2013 [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web:

<http://www.gazetakrakowska.pl/arttykul/763323,małopolski-ogrod-sztuk-najlepszym-budynkiem-2012,id,t.html?cookie=1>

Fot. Anna Kaczmarz

Nowa przestrzeń oraz niedawno obchodzona rocznica krakowskiej Czytelnicy Liberatury stanowią okazję do pochylenia się nad liberaturą, zapoznania się z tym niezwykłym książkowo-literackim zjawiskiem lub poszerzenia wiedzy o nim. Zainteresowanych tematem zachęcam do odwiedzenia wortalu Liberatura, dostępnego pod adresem

<http://www.liberatura.pl/>⁶. Znajduje się tam bogaty zasób informacji o teorii liberatury i e-liberatury: historia tego zjawiska, prezentacja twórców i dzieł, a także polecane linki, wykaz utworów liberackich oraz publikacji z lat 1999–2009, które omawiają twórczość liberacką.

Il. 6. Małopolski Ogród Sztuki

Źródło: Małopolski Ogród Sztuki: najlepszy obiekt architektoniczny Krakowa 2012.

W: Muratorplus.pl [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web:

http://architektura.muratorplus.pl/realizacje/nowosci/malopolski-ogrod-sztuki-najlepszy-obiekt-architektoniczny-krakowa-2012_78708.html.

Fot. Krzysztof Ingarden.

Bibliografia:

1. Arteteka w Małopolskim Ogródku Sztuki ruszyła! W: *LoveKraków.pl* [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://lovekrakow.pl/galerie/zdjecie/id/10491#p>.
2. BARTOSIK, M. Ingarden buduje Kraków, na dom nie ma czasu. W: *Gazeta Krakowska* [on-line]. 14.12.2012 [Dostęp 18.02.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.gazetakrakowska.pl/artukul/719957,buduje-krakow-na-dom-nie-ma-czasu,id,t.html>.
3. BAZARNIK, K., FAJFER, Z. Liberatura. Aneks do historii literatury (czyli o korekcie poczynionej za pomocą literówki). W: *Liberatura* [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.liberatura.pl/historia-liberatury.html>.
4. BĘDKOWSKA, A. Zapraszamy do Arteteki. W: *Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie* [online]. [Dostęp 18.02.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.rajska.info/>.
5. Co to jest liberatura. W: *Liberatura* [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.liberatura.pl/co-to-jest-liberatura.html>.
6. FAJFER Z. Otwarcie czytelnicy liberatury. W: *Dekada Literacka* [on-line]. 2003, nr 3–4 (195–196) [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://dekadaliteracka.pl/?id=3814>.
7. *Korporacja ha!art — wszystko, co się nie opłaca* [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://ha.art.pl/sklep/index.php?p185,oka-leczenie-opatrzenie-50>.
8. Liberatura — książki. W: *Dziwne Książki* [on-line]. 11 grudnia 2012 [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://dziwne-ksiazki.mylog.pl/>.
9. *Liberatura* [on-line] [Dostęp 18.02.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.liberatura.pl/>.
10. Małopolski Ogród Sztuk najlepszym budynkiem 2012. W: *Gazeta Krakowska* [on-line]. 16.02.2013 [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web:

⁶ Odesłanie do strony internetowej przedstawia wersję aktualną w dn. 16.02.2013 r.

- <http://www.gazetakrakowska.pl/arttykul/763323,malopolski-ogrod-sztuk-najlepszym-budynkiem-2012,id,t.html?cookie=1>.
11. Małopolski Ogród Sztuki: najlepszy obiekt architektoniczny Krakowa 2012. W: *Muratorplus.pl* [on-line]. [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: http://architektura.muratorplus.pl/realizacje/nowosci/malopolski-ogrod-sztuki-najlepszy-obiekt-architektoniczny-krakowa-2012_78708.html.
 12. Wywiad z Radosławem Nowakowskim — twórcą powieści hipertekstowych i liberatury. W: *Puzdro — magazyn o zabarwieniu nadrealnym* [on-line]. 2005, nr 1, s. 17 [Dostęp 05.03.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.puzdro.pl/1/17-wywiad-nowakowski.htm>.